

УДК 330.131.7

Коленда Н.В.

кандидат економічних наук, доцент

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ПОНЯТТЯ СИСТЕМИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА

CONCEPT OF ENTERPRISE RISK MANAGEMENT SYSTEM

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто трактування науковцями сутності поняття системи ризик-менеджменту підприємства. На основі їх критичного аналізу сформульовано авторське тлумачення. Виділено підходи до формування системи ризик-менеджменту підприємства, зокрема фрагментарний, інтегрований та комплексний. Запропоновано структуру системи ризик-менеджменту підприємства, яка складається із низки елементів, та надано їх характеристику.

Ключові слова: ризик, система ризик-менеджменту підприємства, фрагментарний підхід, інтегрований підхід, комплексний підхід.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены определения учеными сущности понятия системы риск-менеджмента предприятия. На основе их критического анализа сформулировано авторское толкование. Выделены подходы к формированию системы риск-менеджмента предприятия, в частности фрагментарный, интегрированный и комплексный. Предложена структура системы риск-менеджмента предприятия, которая состоит из ряда элементов, а также приведена их характеристика.

Ключевые слова: риск, система риск-менеджмента предприятия, фрагментарный подход, интегрированный подход, комплексный подход.

ANNOTATION

In the article the scientific approaches to understanding the essence of risk management system of enterprise are considered. On the basis of their critical analysis, formulate the author's interpretation. The approaches to formation a risk management system of enterprise, in particular fragmentary, integrated and complex are highlighted. The structure of risk management system of the enterprise, which consists of some elements, is proposed, and characteristics of its are given.

Keywords: risk, risk management system of enterprise, fragmentary approach, integrated approach, complex approach.

Постановка проблеми. Динамізм зовнішнього середовища та його постійні виклики в умовах невизначеності та конфліктності породжують низку ризиків діяльності підприємства, причому характер цих небезпек та їх величина є досить різноманітними. На нашу думку, функціонування будь-якого підприємства повинно ґрунтуватися на отриманні економічного результату, соціального ефекту та на дотриманні екологічної безпеки. Проте наявність певного рівня безпеки не гарантує збереження його стабільного стану у довгостроковій чи короткостроковій перспективі без побуди відповідної структури, діяльність якої була б націлена на виявлення ризиків та управління ними. Саме такою структурою повинна стати система ризик-менеджменту підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проте, як свідчить практика діяльності вітчиз-

няних підприємств, значна їх частина не розуміє самої потреби управління ризиками, а відповідно, не приділяє уваги цьому питанню. Якщо аналізувати теоретико-методичні напрацювання у сфері ризик-менеджменту, зокрема праці В. Абчук, А. Альгіна, І. Балабанова, К. Балдіна, І. Бритченка, П. Верченка, В. Вітлінського, Н. Демчук, Л. Донець, Ф. Зав'ялова, А. Камінського, Р. Качалова, Т. Клебанової, Г. Клейнера, В. Кравченко, О. Кривди, І. Кривцун, В. Лук'янової, А. Матвійчук, О. Моргенштейн, Ф. Найта, С. Наконечного, Дж. Пікфорда, В. Романова, Ж. Сея, А. Старостіної, В. Ступакова, Г. Травіна, І. Тюнен, О. Устенка, Є. Уткіна, М. Хохлова, Г. Чернової, А. Шапкіна, М. Шоулз, В. Шумпетера, О. Ястремського, то бачимо, що цими вченими розглянуто сутність ризику, його види та причини виникнення, методи управління ними. Проте досить мало праць, які б розглядали сферу управління ризиками як відповідну систему, яка має функціональне спрямування та відповідну специфіку.

Мета статті – розглянути поняття системи ризик-менеджменту підприємства та розширити її змістове наповнення з урахуванням її функціонального призначення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Систему ризик-менеджменту трактують як сукупність методів, прийомів і заходів, що допомагають певною мірою прогнозувати настання ризикових подій і вживати заходів щодо уникнення або зниження негативних наслідків їх настання [1, с. 59].

Також систему ризик-менеджменту розглядають як процес визначення ризику, його аналізу та зниження за допомогою засобів контролю або інших заходів, які дозволяють мінімізувати негативні наслідки, пов'язані із ризиком у виробничій діяльності [2, с. 64].

Ми вважаємо, що система ризик-менеджменту – це насамперед інституційна одиниця, яка формується з певних елементів і має своє функціональне призначення і цільову спрямованість.

Тому пропонуємо розглядати систему ризик-менеджменту як сукупність елементів, які за системної взаємодії дозволяють ідентифікувати всі можливі ризики, чинники і джерела їх виникнення, здійснити їх аналіз і оцінку з метою мінімізації негативного впливу на результати діяльності підприємства і досягнення планових показників.

У науковій літературі та практиці діяльності зарубіжних підприємств виділяються такі підходи до формування системи ризик-менеджменту, як:

- фрагментарна система;
- інтегрована система;
- комплексна система.

Зокрема, так звана фрагментарна система характерна для більшості вітчизняних підприємств. Вона не передбачає формування окремого підрозділу чи виділення окремої управлінської функції, спрямованої на управління ризиками. Керівництво підприємств, на яких існує фрагментарна система управління, вважає цей напрям відокремленим від загальної діяльності підприємства і у разі виникнення ризиків чи кризових ситуацій звертається до спеціалізованих організацій чи спеціалістів з ризик-менеджменту.

Системний підхід до управління ризиками, який лежить в основі COSO ERM (для організації системи управління ризиками Комітетом спонсорських організацій Комісії Тредвея була розроблена методологія «Управління ризиками організації. Інтегрована модель» (COSO ERM) [3, с. 71]), передбачає безперервний аналіз ризиків на підприємстві і виділяє компоненти процесу управління ризиками підприємства [3, с. 72]. Відповідно до методології COSO система управління ризиками – це процес, який здійснюється радою директорів, менеджерами та іншими співробітниками, який починається під час розроблення стратегії і зачіпає всю виробничо-фінансову діяльність підприємства. Він спрямований на виявлення потенційних подій, які можуть впливати на організацію, і управління ризиком, а також контроль за неперевищенням допустимого ризику [4, с. 286].

Тобто згідно із системним підходом розробляється інтегрована система управління ризиками. Вона, на відміну від фрагментарної, враховує необхідність управління ризиками на підприємстві та інтегрує цю функцію у загальну систему управління. Також в інтегрованій системі ризик-менеджменту може бути створено окремий підрозділ щодо управління ризиками або ці функції може виконувати певний спеціаліст чи група спеціалістів.

У сучасних умовах практично всі зарубіжні компанії формують комплексну систему ризик-менеджменту, яка передбачає управління ризиками в межах всього підприємства та у всіх напрямках його діяльності, так званий комплексний ризик-менеджмент (enterprise – wide risk management – EWRM). Особливістю цієї системи є те, що управлінням ризиком займається не лише спеціально створений підрозділ, а і кожен функціональний відділ підприємства. Тобто управління ризиками набуває всебічного характеру і координується в межах всієї організації. Така система формує нове ставлення до ризику та особливу культуру поведінки з ним.

Проте незалежно від типу системи ризик-менеджменту вона має певну базову структуру. Л. Черчик виділила такі елементи системи ризик-менеджменту, як об'єкт, суб'єкт, предмет, мета, цілі, інструменти та функціональні етапи ризик-менеджменту [5, с. 180]. На наш погляд, основними елементами системи ризик-менеджменту є:

- мета ризик-менеджменту;
- об'єкт та суб'єкт ризик-менеджменту;
- предмет ризик-менеджменту;
- методи, способи, інструменти ризик-менеджменту;
- принципи ризик-менеджменту;
- функціональні напрями ризик-менеджменту.

Тобто система ризик-менеджменту включає в себе суб'єкта, об'єкт, методи, способи, інструменти управління та ґрунтується на окремих принципах, підходах, особливостях (рис. 1).

Мета системи ризик-менеджменту – забезпечити максимально можливу стійкість підприємства та його адаптивність в умовах невизначеності, конфліктності та мінливості середовища.

Суб'єктом системи ризик-менеджменту є уповноважені особи чи групи осіб, які володіють відповідною компетенцією у сфері управління ризиками та зацікавлені в результатах діяльності об'єкта ризик-менеджменту (керівники підприємства та функціональних підрозділів, фахівці з ризик-менеджменту, спеціалісти, які приймають рішення).

Об'єктом системи ризик-менеджменту є джерела та чинники ризику, які можуть мати негативний вплив на діяльність підприємства, а також виявлені небезпеки і загрози.

Предмет системи ризик-менеджменту – це предмет взаємодії суб'єкта та об'єкта управління, тобто рівень допустимого ризику та ефективності економічної діяльності в межах окремих напрямів діяльності та підприємства загалом.

Методами системи ризик-менеджменту є загальні (до яких належать економічні, організаційні, соціально-психологічні) та спеціальні (які використовуються для виконання окремих функцій ризик-менеджменту).

Способами управління ризиками є: прийняття ризику, уникнення ризику, попередження ризику, зменшення рівня ризику, збільшення рівня ризику.

До інструментів системи ризик-менеджменту слід віднести страхування, самостраховання, диверсифікацію, ф'ючерси, опціони, лімітування, створення резервів, здобуття додаткової інформації.

Система ризик-менеджменту має свої особливості, які відображені у принципах управління ризиками [6, с. 47–48; 7, с. 243]:

- система ризик-менеджменту є складником загальної системи менеджменту підприємства, що вимагає її відповідності корпоративній стратегії;

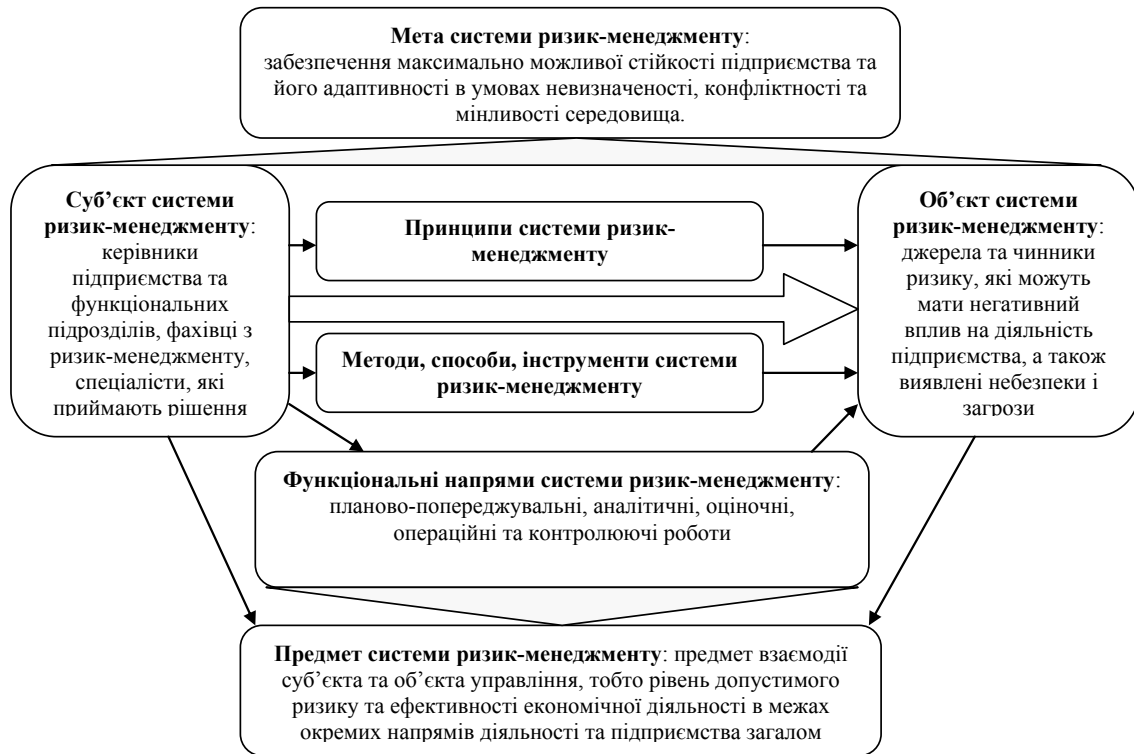

Рис. 1. Система ризик-менеджменту підприємства

Джерело: авторська розробка

– рішення щодо управління ризиком повинні бути економічно обґрунтованими;

– прийняття рішення передбачає здобуття максимального обсягу достовірної інформації та повинно враховувати можливості й умови функціонування підприємства;

– управління ризиками повинно мати системний характер;

– необхідно правильно вибирати методи та інструменти управління ризиками з урахуванням їх особливостей та особливостей діяльності підприємства;

– функціонування системи ризик-менеджменту вимагає проведення постійного аналізу ефективності прийнятих рішень і відповідної рефлексії згідно з отриманими результатами.

Основними функціональними напрямками системи ризик-менеджменту виділимо:

– планово-попереджувальні роботи, які включають попередження можливих ризиків та їх планування за умов мінімізації рівня невизначеності;

– аналітичні роботи, які передбачатимуть своєчасне виявлення усіх загроз та небезпек на основі всебічного, глибокого аналізу інформації;

– оціночні роботи, які покликані провести адекватну повну оцінку всіх виявлених ризиків, визначення їх величин та можливих негативних наслідків для підприємства;

– операційні роботи, які включають розроблення програми, стратегії управління ризиками, формування таблиці рішень та вибір

методів, інструментів, важелів управлінського впливу на ризики;

– контролюючі роботи, метою яких є здійснення постійного нагляду за динамікою виявлених ризиків та пошук прихованих (латентних) ризиків, а також контроль за процесом управління ризиками.

Практична реалізація цих робіт дозволить перетворити процес управління ризиками у безперервний, ефективний процес, який носитиме скоріше превентивний, а не реагуючий характер. А це забезпечить стабільні умови функціонування підприємства та високий рівень його безпеки.

Отже, врахування цих особливостей та правильний вибір елементів управління дозволить сформувати дієву систему ризик-менеджменту, яка забезпечить комплексне вирішення проблеми ризикозахищеності підприємства.

Висновки. Отже, проведені дослідження дали змогу узагальнити бачення науковців щодо трактування поняття «система ризик-менеджменту підприємства» та на основі їх критичного аналізу сформулювати авторське тлумачення. Також визначено та проаналізовано підходи до формування системи ризик-менеджменту підприємства, зокрема фрагментарний, інтегрований та комплексний, що дало змогу дійти висновку, що найбільш дієвим є останній. Крім того, запропоновано структуру системи ризик-менеджменту підприємства, яка складається з низки елементів, та дано їх характеристику.

Тому загалом можемо дійти висновку, що проведене дослідження має теоретичну та практичну цінність. Зокрема, теоретична полягає у розширенні наукових поглядів щодо визначення сутності системи ризик-менеджменту підприємства та її компонентної будови. Практична цінність полягає у формулюванні рекомендацій щодо обрання підходу до формування такої системи та її структурних елементів.

Проте це дослідження варто продовжити у напрямі розроблення методичних підходів до оцінки ефективності системи ризик-менеджменту підприємства, а також стратегічних, тактичних та оперативних заходів її функціонування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Грачов В.І. Класифікація ризиків та управління ними / В.І. Грачов, Т.П. Коюда // *Фінанси України*. 2002. № 10. С. 56–61.
2. Шелехов К.В. *Страховання* : [Навч. посібник] / К.В. Шелехов, В.Д. Бігдаш. К. : МАУП, 1998. 424 с.
3. Кашуба В.М. Риск-менеджмент как система управления финансовыми рисками компании / В.М. Кашуба // *ЭТАП: экономическая теория, анализ, практика*. 2012. № 2. С. 68–83.
4. Вербіцька І.І. Ризик-менеджмент як сучасна система управління ризиками підприємницьких структур / І.І. Вербіцька // *Міжнародний науково-виробничий журнал Сталій розвиток економіки*. 2013. 55 (22). С. 282–291.
5. Черчик Л. Система ризик-менеджменту підприємства: сутність та складові / Л. Черчик, І. Івашкевич, С. Бегун // *Економічний форум*. 2017. № 1. С. 178–184.
6. Чернова Г.В. *Практика управління ризиками на рівні підприємства* / Г. В. Чернова. СПб : Питер, 2000. 176 с.
7. Шпандарук В.О. Вдосконалення управління ризиками підприємств на засадах реалізації превентивних заходів / В.О. Шпандарук // *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 3. Т. 1. С. 241–244.